

Hans Arne Jensen

LIVETS TRÆ

Studiekredsmateriale til fordybelse og samtale

2016

Dette studiemateriale er udarbejdet af Hans Arne Jensen, forfatter til bøgerne *Bibelens Planter* (1974) og *Bibelens Planteverden* (2004), der begge udkom på forlaget Rhodos. Senere har han udgivet *Plant World of the Bible* (2012) på forlaget AuthorHouse, USA samt artiklen *Bibelens frodige botanik* (Bibliana 2/2015).

Studiematerialet publiceres på Bibelselskabets hjemmeside i 4 dele, der egner sig til 4 mødegange.

Forfatteren har generøst stillet materialet til rådighed i håbet om at både enkeltpersoner og studiekredse vil få lyst til at arbejde med *Livets træ* og de symboler, der knytter sig til dette emne.

Oplysninger om den benyttede litteratur, illustrationer m. v. kan fås ved henvendelse til Hans Arne Jensen hansarne36@gmail.com

Studiekredse i Hammerum, Herning, Lindehøj og Slagslunde Sogne har arbejdet med materialet og givet inspirerende forslag til forbedringer. Desuden har følgende givet værdifulde bemærkninger til materialet undervejs: Sognepræst Klaus Meisner, sognepræst Malene Buus Graeser, Ole Engel, Christian Højgaard og Solveig Thormann Nielsen.

© Hans Arne Jensen/Bibelselskabet

Studiekredsmaterialet rummer følgende afsnit

Del 1

Træet

Verdens skabelse

Paradiset og LIVETS TRÆ

Fristelsen

Del 2

Visdommen og LIVETS TRÆ

Andre træer i Det Gamle Testamente

Jesus – det sande vintræ

Andre træer i Det Nye Testamente

Del 3

Hvedekornet i jorden - væksten

Høsten

LIVETS TRÆ og Guds Rige

Del 4

Mennesket og LIVETS TRÆ

LIVETS TRÆ og andre træer i kirkekunst, salmer og anden litteratur

Den store glæde

Noter

Mennesket og LIVETS TRÆ

Menneskets ønske om evigt liv og den deraf følgende fristelse til at spise af Livets træ er beskrevet i 1. Mosebog, kapitel 3, v. 22-24. Citaterne fra Ordsprogenes Bog omtalt i kapitlet om Visdommen og Livets træ, er eksempler på dette:

- At vinde visdom
- At være retfærdig
- At finde kilderne til livets beståen
- At få ønsker opfyldt.

Ønsket om at spise af Livets træ er om muligt endnu mere brændende i vor tid. At søge ind til livets hemmeligheder indebærer, at videnskaben af økonomiske, magtmæssige og idealistiske grunde arbejder i grænseområder, hvor der på den ene side kan opnås fremskridt til gavn for (ofte en afgrænset del) af menneskeheden, men som samtidig rummer muligheden for ufattelige katastrofer.

Eksempler

Udforskning af atomernes hemmeligheder: Energi og anden fredelig udnyttelse – atomkrig og atomulykker.

Den kemiske industri: Tekniske fremskridt, bedre medicin, cremer, midler til evig ungdom, midler til bekæmpelse af plantesygdomme, ukrudt og skadedyr – kemiske våben, forurening i forbindelse med produktion, utilsigtede udslip af miljøgifte, forgiftninger fra kemisk behandlede fødevarer.

Moderne landbrug: Stor og alsidig produktion af fødevarer – utilsigtet belastning af naturen.

Genteknologi: Billigere dyrkning af planter til føde, energi og medicin – katastrofer for mennesker og natur.

Lægevidenskab: Bedre medicin og operative indgreb mod mange sygdomme, udskiftning af hofter, led og organer, genmanipulation mod arvelige sygdomme, kunstig befrugtning – mennesker holdes unødvendigt længe i live, fare for ændring af den menneskelige arvmasse ved tilsigtet og utilsigtet selektion af gener.

Vor tids fristelser

Ved en motorvejskirke i det sydlige Tyskland er der en skulptur, der viser fristelsen/syndefaldet. Slangens hoved er i denne skulptur omdannet til ansigtet af en mand med firkantede, teknokratiske briller – en tydelig henvisning til, at en af vor tids fristelser er videnskaben.

Livstræerne i Armenien

Biskop Niels Henrik Arendt har i en kronik i Kristelig Dagblad fra 29. november 2003 beskrevet de mange stentavler med kors i Armenien, de såkaldte 'khachkar', der er udhugget fra tidlig middelalder og fremefter. Alle er forskellige, men de er karakteristiske på den måde, at korset sætter rødder og friske skud eller blomster. Disse blomstrende armenske kors, livstræerne, samler det armenske folks historiske erfaring: I den dybeste lidelse kan mennesket møde den magt, der kan genrejse det.

Salmeforslag

Han, som har hjulpet hidindtil (33)
Befal du dine veje (36)
Lille Guds barn, hvad skader dig (41)
Nogen må våge i verdens nat (366)
Vi rækker vore hænder frem (367)
Menneske, din egen magt (370)
Du fylder mig med glæde (371)

Til overvejelse

- Kan og skal vi om muligt standse forskningen i livets grænseområder?
- Skal vi som nation tage etisk stilling til nye fremskridt?
- Skal vi som kristne tage etisk stilling til nye fremskridt?
- Er den etiske udfordring udelukkende en sag for specialister?
- Er det altid forsvarligt at bruge de tekniske fremskridt til:
 - Øget velfærd?
 - Øget sundhed?
 - Drømmen om evig ungdom?
 - Forlængelse af livet?
 - Smertebehandling?
 - Fremskyndelse af døden?
- Kender du andre eksempler på, at mennesket ønsker at spise af LIVETS TRÆ?
- Har vi lov til at bruge de tekniske fremskridt til at *herske over havets fisk, himlens fugle, kvæget, alle de vilde dyr...* (1. Mosebog, kapitel 1, v. 26)?
- Er der en grænse for, hvor langt videnskaben kan og må gå?

LIVETS TRÆ og andre træer i kirkekunst, salmer og anden litteratur

Træet som menneskenes samlingspunkt, der giver skygge, varme og læ, forekommer i mange sange og i anden litteratur. Her er det et udtryk for styrke, skønhed, årstidernes skift og et nationalt symbol.

Billedet af Jesus som Livets træ er anvendt i kirkekunst og i en del salmer. Internationalt er Livets træ kendt som *Abor vitae*. Dette navn er bl.a. brugt om en forgrenet del af den menneskelige hjerne og på træer af slægten Thuja.

Nedenstående oversigt giver nogle få eksempler, men den er på ingen måde udtømmende.

Bibeler

Bibelselskabets *Rigs- og Slægtsbibel*, der udkom i år 2000 med vignetter af Dronning Margrethe II, indeholder også illustrationer af Livets træ. Professor Kirsten Nielsen bekræfter i kronikken *Der skyder en kvist* (Kristeligt Dagblad 23. januar 2001), hvorledes det lykkedes vores Dronning på titelbladet at illustrere frugttræet i Edens Have, tegne det som en stub med et nyt skud ved afslutning af Esajas' Bog og igen ved indledning til Det Nye Testamente, hvor skuddet nu danner et kors med knopper og blade – et Livets træ.

Kirkekunst

I Ganløse Kirke, Helsingør Stift, er der ophængt et krucifiks, hvor der på den lodrette og den vandrette bjælke er knopper. Dette tydede jeg i 2006 som et tegn på, at kunstneren, der skar krucifikset, har ønsket at vise, at der er en forbindelse mellem Jesus og LIVETS TRÆ. Sagkyndige fra Nationalmuseet har senere bekræftet, at de også tolker sådanne knopper på et krucifiks som antydning af Jesus som Livets træ. Krucifikser med lignende knopper på bjælkerne findes også i adskillige andre kirker (f.eks. i Stenløse, Nørre Asminderup, Skydebjerg, Over Dråby og Ringkøbing Kirker).

På Nyborg Kirkes store krucifiks, der hænger i korbuen, er denne sammenhæng tydeligere, idet korset med den korsfæstede, lidende Jesus har bladornamenter, der viser korset som LIVETS TRÆ. På ornamenterne ses bl.a. syndefaldet og kobberslangen.

I den nordjyske kunstner Helledies krucifikser er Jesus krop i forskellig udformning omdannet til et træ eller dele af et træ, eller der skyder et livstræ op i bughulen hos den korsfæstede. Erik A. Nielsen giver i bogen *Livets træ. En bog om Niels Helledie* en inspirerende indføring i Helledies kunst, og bogen indeholder fine eksempler på kunstnerens tolkning af Livets træ.

Sammenhængen mellem Jesus død på korset og skabelsen er klart udtrykt i Erik Heides altertavle i Slagslunde Kirke, Helsingør Stift. Altertavlen består af fire felter med motiver fra skabelsen og i midten en skæv jordklode. Denne er af et kors opdelt i fire dele, hvis arme når ud over jordklodens grænser. På korset ses en Kristus-figur, som viser den sejrende Kristus, hvis sejr over døden er understreget af, at korset er placeret foran en sort gravsten i korets væg, der kan skimtes mellem altertavlens felter.

Til Nørremarkskirken i Vejle har Peter Brandes i 2013 fremstillet en gylden, 130 m² symbolmættet altervæg, der som helhed kan tolkes som indgangen til Paradis. I udsmykningen indgår Eva, der står på ruinerne af den mur, som blev rejst om Edens have, men som nu ved Jesus død er brudt ned. Der er også vist rester af kundskabens træ, hvor slangen fristede Eva og Adam til at blive et med Gud. Det træ er nu gået til grunde,

og kun en stub er tilbage. Midt i altervæggen, der er rig på bibelske symboler, er der som alterbillede gengivet 'den korsfæstede sædemand'.

I Ullerød Kirke ved Hillerød har kunstneren Niels Skovgaard udsmykket kirkens endevæg med en fortolkning af Salme 42 og 43, der er gendigtet af Grundtvig i *Som tørstende hjort ...* (Danske Sange 410). Centralt i altervæggen står et irsk inspireret ringkors muret i røde mursten. Det lyser af opstandelse og liv. Det fik biskop Johannes Johansen til i en salme til kirkens 75 årsjubilæum at tolke, at her bliver dødskorset til Livstræet. Udsmykningen rummer også en række andre centrale kristne symboler, f.eks duen og regnbuen og fra korset udspringer en kilde, der løber hele kirkerummet rundt.

I Kingos salme: *Hvilestunden er i vente* (762) lyder vers 3:

Fald du derfor ned og bøj,
o min sjæl, dit hjertes knæ,
løft din troes våde øje
op til Jesus, Livsens træ!

Livets træ er direkte eller indirekte omtalt i mange andre salmer, f. eks. i: *Tænk, at livet koster livet!* (Danske Sange 14), *Helligånden trindt på jord* (298) og *I østen stiger solen op* (Den Danske Salmebog 749). Se også 'Salmeforslag'.

Et livsbekræftende billede på LIVETS TRÆ kan vi finde i Erik Lindebjergs sang: *Der er så meget der kan trykke* (Danske Sange 342, Teensangbog 82), hvor omkvædet lyder:

Lad dem lege i livstræets krone,
lad dem føle at livet er stort
lad dem skue de blå horisonter
og himmelhvælvingens port.

Juletræet

I B.S. Ingemanns julesalme, *Julen har bragt velsignet bud*, fra 1839 (DDS 119) synger vi:

Julen har bragt velsignet bud,
nu glædes gamle og unge.
Hvad englens sang i verden ud,
nu alle små børn skal sjunge.
Grenen fra livets træ står skønt...

I mange hjem er jul og juletræet tæt forbundet. I mit hjem på Nordfyn, når alle juleforberedelserne til en familie på syv plus en eller flere andre familiemedlemmer var ovre og julemåltidet spist, så sænkede julefreden sig over stuen. Juletræet blev tændt, og de levende lys skinnede i stjernen i toppen af træet. Juletræet var også pyntet med små dannebrogssflag, hjerter og engle. Vi sang julesalmer og far læste juleevangeliet. I midten af familien stod det grønne træ med de levende lys – det var for os et symbol, en

bærer af det glædelige, der skete julenat. Det budskab vi havde hørt i kirken blev ydmygt plantet midt i de små stuer. Vi fornemmede, at en kreds var sluttet – at træet på en måde var helligt for os alle.

Højskolesangbogen

Folkehøjskolens Sangbog (HS) er rig på sange, hvori der indgår træer, og som vi identificerer med livet i Danmark. Nogle eksempler: *Nu lyser løv i lunde* (HS 310), *Fylt med blomster blusser æbletræets gren* (HS 311), *Danmark, nu blunder den lyse nat* (HS 314), *En stille høstlig brusen igennem bøgeskoven går* (HS 332), *Der er et yndigt land* (HS 347), *Jeg elsker de grønne lunde* (HS 362) og *Jeg ser de bøgelyse øer* (HS 366).

Litteratur og film

Salmedigteren B.S. Ingemann har skrevet et digt om kundskabens træ.

Træer indgår f. eks. også i H.C. Andersens eventyr *Paradisets Have*, *Grantræet*, *Det gamle egetræs sidste drøm*, og Det hule træ i *Fyrtøjet*, H.C. Branners novelle *Den første morgen*, 1944, Martin A. Hansens novelle *Synden*, 1955.

Emnet er desuden behandlet i mange film, f. eks. i Nils Malmros' film *Kundskabens Træ*, 1981.

Mytologi

Tanken om, at verden er dannet af et stort træ, forekommer i forskellig udformning i mange folkeslag.

Myten om det store træ, der gror i verdens midte og som sender sine grene op i himmelen og rødderne ned i underverden, synes udviklet af urgamle og vidt udbredte tanker om en mægtig stamme, der hindrer himlen i at falde ned – en axis mundi (verdens akse).

Verdenstræet Yggdrasill er i den nordiske mytologi et asketræ, der voksede i Asgård og som havde tre kæmpemæssige rødder, der førte ned til underverdenen. Under træet holdt aserne råd, og her fandtes nornerne brønd. Træet er bl.a. afbildet på smykker, mindesmærker og på Bayeux-tapetet fra vikingetiden, og det er fyldigt omtalt i bøger om den nordiske mytologi.

I Mellemøsten findes der relieffer, der viser hellige træer, og træer indgår også i mange myter fra forskellige folkeslag. I Daniels Bog kapitel 4, v. 7-8 findes som tidligere omtalt en beskrivelse af et stort træ, som Kong Nebukadnesar så i en drøm, og som han bad Daniel om at tyde: *Der stod et træ midt på jorden, og det var meget højt. Træet blev stort og mægtigt og så højt, at det nåede himlen og kunne ses til jordens ende.*

Salmeforslag

O, havde jeg dog tusind tunger (5)

De dybeste lag i mit hjerte (28)

Jesus, jeg dit kors vil holde (207)

Den signede dag med fryd vi ser (402)

Solen stråler over vang (724)

Hvilestunden er i vente (762)

Lyksalig, lyksalig hver sjæl, som har fred (779)

Til overvejelse

- Har træer spillet en vigtig rolle i dit liv?
- Har du minder, der knytter sig til løvspring eller spisning af årstidens frugter?
- Er det relevant at sammenligne menneskelivet med et træ?
- Er det relevant at forbinde slægten med et træ?
- Var juletræet i dit hjem noget særligt eller blot et sted hvor gaverne lå?
- Kender du eksempler på, at LIVETS TRÆ er anvendt som motiv i kirkekunst? I anden billedkunst?
- Er du bekendt med, at andre bibelske træer er anvendt som motiv i kirkekunst?
- Kender du eksempler på, at store træer i lighed med LIVETS TRÆ er et grundlæggende motiv i litteratur?
- Læs eller syng salmer, hvor LIVETS TRÆ er omtalt.

Den store glæde

I Første Mosebog kapitel 3 berettes, at mennesket efter syndefaldet bliver forhindret i at spise af Livets træ og dermed leve evigt.

I Det Nye Testamente bruger Jesus billedet JEG ER DET SANDE VINTRÆ (Johannes, kapitel 15, v. 1-8), og i Johannes Åbenbaring, kapitel 22, v. 1-5 er i beskrivelserne af Paradis og af det ny Jerusalem omtalt Livets træ.

I teksten og gennem de stillede spørgsmål er det forsøgt at belyse, om der er en sammenhæng mellem de tre steder i Det Gamle og Det Nye Testamente.

Livets træ og de øvrige navne for Jesus i Bibelen (Kristus, Guds lam, Menneskesønnen) er alle udtryk for en sammenhæng, hvis dybere mening i sin fulde udstrækning ligger uden for det, som vi mennesker kan fatte og forstå.

Men på ét meget væsentligt område er Bibelens tale klar. Ved indstiftelsen af den hellige nadver tog Jesus *et bæger, takkede, og gav dem det og sagde: Drik alle heraf; dette er mit blod, pagtens blod, som udgydes for mange til syndernes forladelse* (Matthæus, kapitel 26, v. 27-28, Markus, kapitel 14, v. 24). Her er der en direkte og tydelig forbindelse til DET SANDE VINTRÆ.

I Det Nye Testamente står adskillige steder, at troen på Jesus Kristus er kilden til evigt liv. Til Nikodemus sagde Jesus: *Og ligesom Moses ophøjede slangen i ørkenen, sådan skal Menneskesønnen ophøjes, for at enhver, som tror, skal have evigt liv i ham. For således elskede Gud verden, at han gav sin enbårne søn, for at enhver, som tror på ham, ikke skal fortabes, men have evigt liv* (Johannes, kapitel 3, v. 14-16).

I denne sammenhæng – nemlig som kilde til det evige liv – er Jesus som det sande vintræ identisk med livets træ.

Den direkte adgang til den åbenbarede Kristus afspejler sig i indretningen af f. eks. kirken S. Apolinare in Classe uden for Ravenna, Italien fra 6. århundrede, i vore gamle romanske kirker og i indretningen af de ortodokse kirker. Kirkerne er ofte opdelt i alterpartiet og kirkeskibet. Forbilledet er Kong Salomons tempel i Jerusalem (1. Kongebog kapitel 6-7 og 2. Krønikebog kapitel 3-4), der var opdelt i det allerhelligste, det helligste, præsternes forgård, mændenes forgård og kvindernes forgård og uden for templet hedningernes forgård. Mellem det allerhelligste og det helligste var der et smukt forhæng, som forhindrede andre end de præster, der gjorde tjeneste, at se arken, der var Guds bolig.

Det betyder med andre ord, at vejen til livets træ ikke mere er spærret, men at vi som Guds børn har adgang til at spise af livets træ og leve evigt.

Salmeforslag

Som fisk i hav og fugl i luft (18)
Jeg er i Herrens hænder (51)
Blomstre som en rosengård (78)
Zions vægter hæver røsten (268)
Rejs op dit hoved, al kristenhed! (274)
Gør dig nu rede, kristenhed (362)
Det dufter lysegrønt af græs (725)

Til overvejelse

- Fornemmer du, at der med livets træ i Det Gamle og Det Nye Testamente siges noget væsentligt om Guds omsorg for mennesket?
- Er menneskets ønske om evigt jordisk liv - at spise af Livets træ - stadig aktuelt?
- Tør vi tro, at forbuddet mod at spise af Livets træ nu er ophævet? Hvis ja, så knyttes Bibelens begyndelse og slutning sammen.
- Kan vi også for andre fortællinger finde en sammenhæng mellem Det Gamle og Det Nye Testamente?
- Prøv at gøre rede for, hvad der for dig er det særlige ved Det Gamle Testamente.
- Prøv at gøre rede for, hvad der for dig er det særlige ved Det Nye Testamente.
- Hvordan kan vi hjælpe hinanden med at se og sanse den forjættelse, der som en livgivende kilde strømmer gennem Bibelen?

I dette studiemateriale har vi på forskellig måde beskæftiget os om billeder af livets træ.
Lad os slutte med salme 274 v. 3 fra Salmebogen:

Der ser i haven du Livets træ,
og Himlens fugle i lun og læ
du hører lifligt sjunge
om herrefærden i højen sky,
om jord og himmel de splinterny,
om kristne evig unge.

Grundtvig 1837

Noter

13. En god hjælp til at finde salmer, der berører de enkelte temaer, er:
www.dendanskesalmebogonline.dk.
14. Hvis du ønsker at finde nogle steder i Bibelen hvor f. eks. *vækst* er omtalt, så er det en god hjælp at bruge Bibelselskabets hjemmeside: www.Bibelselskabet.dk/BrugBibelen/BibelenOnline.
15. Informationer om min engelsksprogede bog *Plant World of the Bible* kan findes på:
www.hansarnejensen.wordpress.com.
16. Legenden om Livets træ er genfortalt i forskellige versioner.
En kort version: Nielsen, K. (2004). *Barn Jesus i en krybbe lå*, s. 17, udgivet af Det Danske Bibelselskab.

En længere version velegnet for børn findes hos organisationen FDF i Legenden om Korset og Livets træ.

Om oprindelsen af forskellige versioner af livets træ:
P. Carstens (2006): *Fra Paradistræ til korssplint*, s. 86-87.